

REFLECTIE OP MONITORING VAN GEBIEDS- ONTWIKKELING

APRIL 2024

FORWARD RT

REFLECTIE OP MONITORING VAN GEBIEDSONTWIKKELING

Astrid Huijgen, Tranzo, Tilburg University

April 2024

Inleiding

Een van de ambities van het project ForwArt¹ is om bij te dragen aan innovatie in de monitoring van gebiedsontwikkeling. Gedurende de projectperiode [2021-2024] is het project gevolgd door onderzoekers, die verschillende ervaringen hebben opgedaan. Deze kunnen bijdragen aan het op een innovatieve wijze vormgeven van onderzoek naar gebiedsontwikkeling. In dit paper reflecteren we op deze ervaringen en sluiten we af met enkele boodschappen.

Monitoring van ForwArt

Het onderzoek dat ForwArt gedurende de looptijd begeleid heeft, richtte zich enerzijds op de impact van ForwArt op het leven van jonge mensen in Tilburg Noord en anderzijds op de impact op de gewenste verandering in het denken en doen op het niveau van 'systemen', organisaties die werkzaam zijn in en voor de wijk².

Inspiratiebron hierbij was de realist evaluation benadering [Westhorp, 2014], die samen met participatief onderzoek en reflexieve monitoring [Van Mierlo e.a., 2010] de methodische basis heeft gevormd voor het onderzoek. Daarbij staat een evaluatieprincipe van McNight en Russell [2018] centraal: impact is datgene waar mensen van leren en datgene wat hen in staat stelt te doen wat nuttig, bruikbaar en bevorderlijk is. Impacts are what people learn from and enables them to do what is useful.

De achterliggende gedachte van realistisch evalueren is het begrijpen van wat, hoe en waarom iets gebeurt als gevolg van een interventie. Niet zozeer of het project erin slaagt of faalt wat het probeert te bereiken, maar de mate waarin geprobeerd wordt werkelijk iets nieuws te doen, te identificeren wat kan worden geleerd en of hiernaar wordt gehandeld. Met welk achterliggend idee overtuiging of doel, ontplooi je activiteiten en op welke manier doe je dat?

Het onderzoek draagt bij aan een lerende omgeving en hanteert daarbij de uitgangspunten van reflexieve monitoring [Van Mierlo e.a., 2010]. Tijdens het ForwArt project zijn tussentijdse resultaten en thema's in gesprek gebracht met relevante betrokkenen in diverse sessies. De onderzoeker is niet alleen een onafhankelijke buitenstaander, maar ook onderdeel van het project. Daarmee betreft het een participatief onderzoek. De focus in dit onderzoek ligt dus niet (alleen) op doelrealisatie, maar op het signaleren van ontwikkelingen en verhalen die bijdragen aan de bedoeling van het project [Omluo, 2015]. Ook is ervaring opgedaan met onderzoek doen samen met jongeren. Hierbij heeft zich een interessante ontwikkeling voorgedaan: de eerste keer [2021] betrof het een opdracht aan de jeugdadviseraad, de tweede keer [2023] hebben jongeren van de Noordvoerders de onderzoeker zelf benaderd om met ze mee te denken bij onderzoek dat ze zelf willen doen.

¹ <https://www.forwart.nu/>

² Voor bevindingen van dit onderzoek zie diverse publicaties op de [ForwArt kennisbank](#).

Ervaringen met vermijden onderzoeksmoeheid

Recentelijk is nogal wat aandacht geweest voor zogeheten onderzoeksmoeheid onder inwoners, vooral van wijken die als kwetsbaar zijn aangemerkt³. Terwijl onderzoekers en beleidsmakers kennis en informatie ‘ophalen’, vragen bewoners zich af wat dit betekent voor hén. Binnen ForwArt is mede daarom gekozen voor zoveel mogelijk persoonlijke betrokkenheid van de onderzoekers, door bij de praktijken binnen ForwArt aanwezig te zijn (participerende observatie). Hiermee is zo min mogelijk beroep gedaan op extra tijd van alle betrokkenen. Het heeft de onderzoekers bovendien in staat gesteld om veel directer betrokken te zijn en met ‘eigen ogen’ ontwikkelingen mee te maken in plaats van [alleen] anderen erover te horen vertellen. Dit had ook tot gevolg dat het voor de onderzoekers relatief makkelijk was om in contact te komen wanneer dataverzameling een formelere vorm aannam in de vorm van bijvoorbeeld interviews. De gezichten van onderzoekers waren al vertrouwd, ze waren al in contact met de respondenten vanuit een interesse in en aanwezigheid bij hun activiteiten. Daardoor ontstond zowel informeel contact met jongeren als met professioneel betrokken partners. Vooral bij jongeren is het maken van interviewafspraken veel lastiger gebleken, wanneer er niet eerder informeel contact is geweest door bijvoorbeeld aanwezig te zijn bij de activiteit waaraan zij hebben deelgenomen. Daarmee is door onderzoekers de bevestiging ervaren van het cruciale belang van persoonlijke betrokkenheid en verbinding, zoals dat ook bekend is uit ander onderzoek⁴.

Reflectie op landelijke onderzoeksagenda

Over op welke manier onderzoek naar gebiedsontwikkeling ter hand te nemen, is onlangs een landelijke onderzoeksagenda leefbaarheid en veiligheid⁵ ontwikkeld. Daarin zijn negen onderzoeksthema's⁶ belicht, die in samenhang zicht (zouden kunnen) bieden op ‘hoe je de goede dingen doet en hoe je de goede dingen goed doet’. Deze negen thema's zijn ook terug te vinden in de praktijken van ForwArt. In ForwArt is door caleidoscopisch werken én onderzoeken zicht ontstaan op de onderling gerelateerde processen op het gebied van welzijn, kunst- en cultuurparticipatie, veiligheid, relaties tussen jongeren/bewoners en professionals uit diverse sectoren, de fysieke, openbare ruimten en de publieke dienstverlening. In de diverse ForwArt praktijken zijn de in de landelijke onderzoeksagenda genoemde thema's in wisselende hoedanigheden aan de orde. Daarmee is de complexiteit zichtbaar van onderzoek doen naar gebiedsontwikkeling. Ook al kies je één thema, dit blijkt in de praktijk altijd samen te hangen met andere thema's. Het geeft op zijn best richting aan onderzoek. Daarmee roept het ook de vraag op: wanneer onderzook je het goede?

De aandacht voor kunst en cultuur in gebiedsontwikkeling

ForwArt is een programma gericht op het geven van een impuls aan de gebiedsontwikkeling door te werken en experimenteren met op welke manier kunst en cultuur een bijdrage kunnen leveren aan duurzame verandering voor jongeren in Tilburg Noord. Wat opvalt in de landelijke onderzoeksagenda is dat de term ‘kunst’ daarin niet voor komt. De term ‘cultuur’ wel, maar dan als kenmerk van de diversiteit van bewoners, organisatiecultuur, cultuursensitiviteit, kwaliteitscultuur en wooncultuur.

Uit ForwArt onderzoek is onder meer gebleken dat de manier waarop het introduceren van ‘kunst en cultuur’ in de wijk van belang is. Jongeren herkennen zich er niet meteen in, terwijl cultuur onbewust om hen heen is

3 Zie bijvoorbeeld: <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/in-deze-rotterdamse-wijk-zijn-bewoners-nu-wel-genoeg-onderzocht-ze-denken-dat-ze-hier-even-data-kunnen-komen-halen-b67b772b/>

4 <https://www.eur.nl/nieuws/strategieen-voor-het-bereiken-van-moeilijk-te-bereiken-groepen-gemeenschapsonderzoek>

5 <https://www.wijkwijzer.org/wp-content/uploads/2023/12/WijkWijzer-Onderzoeksagenda-Leefbaarheid-en-Veiligheid.pdf>

6 1) Governance van de integrale gebiedsgerichte aanpak, 2) gemeenschapsontwikkeling en burgerbetrokkenheid, 3) de rol van professionals in de wijk, 4) gezond in de wijk, 5) opgroeien in een veilige wijk, 6) ondernemerschap en talentontwikkeling, 7) fysieke wijkverbetering, 8) diversiteit en ten slotte 9) voorzieningen en ontmoeting.

- bijvoorbeeld via mode, muziek, eten, culturele achtergrond. Ook heeft deelname aan culturele activiteiten opbrengsten voor het welzijn van jongeren. En kunst en cultuur kan iets doen met de beeldvorming van de wijk door buitenstaanders. Door te laten zien wat er mogelijk is, is het niet alleen een kwetsbare wijk waar problemen zijn, maar ook een plek waar jongeren de ruimte krijgen voor eigen initiatief en gehoord en gezien worden. Dit pleit ervoor ook aandacht te hebben voor kunst en cultuur in de monitoring van gebiedsontwikkeling.

Monitoren van de wijk als ecosysteem

ForwArt heeft zich gericht op het creëren van een cultureel ecosysteem. Als je de wijk beschouwt als ecosysteem⁷, vraagt dit om andere manier van kijken en verantwoorden. Het is een continu proces. Een wijk is nooit af en ontwikkelt zich voortdurend. In deze opvatting is de wijk niet een machine waarin onderdelen gerepareerd moeten worden (problemen moeten worden opgelost), maar een levend organisme waarin je een positieve bijdrage wilt leveren in de stroom van ontwikkelingen. Als je dat als uitgangspunt neemt, dan krijgen de programma's/projecten ook een andere betekenis. Dat zijn ze er niet om 'iets te fixen', maar om positieve ontwikkelingen mogelijk te maken. Dat is waar ForwArt op heeft ingezet. Door onderzoek te doen naar de bijdragen van onderdelen binnen ForwArt aan beschermende factoren (bijvoorbeeld in het voorkomen van het ontwikkelen van jeugdcriminaliteit), of in hoeverre werkzame elementen (van bijvoorbeeld cultuurparticipatie) aanwezig zijn, wordt meer recht gedaan aan de ontwikkelingen in de wijk, dan wanneer je toetst op een vooraf vastgestelde set van indicatoren op het gebied van bijvoorbeeld veiligheid of welzijn. Op deze manier monitoren van wijk- of gebiedsontwikkeling leidt niet alleen tot deliverables, maar ook tot discoverables⁸. Wanneer je oog wilt hebben voor discoverables vraagt dit ook om monitoren van hoe de kracht van (jonge) mensen zelf inzet is van wijkontwikkeling. Ten slotte is het interessant om in monitoring van de wijk als ecosysteem ook aandacht te hebben voor wat jongeren en bewoners van de buurt zélf belangrijk vinden. Doorgaans bepalen beleidsmakers en professionals welke onderdelen belangrijk zijn om te monitoren en een waardevolle indicator zijn om te bepalen hoe de buurt ervoor staat. (Jonge) mensen hebben daar wellicht andere ideeën over. Wanneer vinden zij dat hun buurt erop vooruit is gegaan, vinden zij het een fijne plek om te wonen en op te groeien?

Monitoring van buurten en wijken in Tilburg: van wijktoets naar T-meter⁹

De gemeente Tilburg heeft tot 2020 gewerkt met een wijktoets, met zowel objectieve als subjectieve data op wijk- en buurtniveau. Op basis van deze wijktoets werd bepaald welke buurten in de stad extra aandacht nodig hadden¹⁰. Vanaf april 2024 is een nieuw instrument beschikbaar, de T-meter, aan de hand waarvan beoordeeld kan worden hoe de wijk erbij staat ten opzichte van andere wijken in de stad. Net als de wijktoets heeft de T-meter als doel: laten zien hoe het gaat met de buurt. Het is geen real-time dashboard, maar een 'thermometer': tweejaarlijks worden de scores op de indicatoren vernieuwd en wordt vergelijking in de tijd mogelijk. De domeinen waarover in de T-meter cijfers te vinden zijn, zijn vergelijkbaar met die in de Wijktoets: leefomgeving (voorheen fysiek), veilig en veerkracht (voorheen sociaal- economisch). Zowel objectieve cijfers (van het CBS, BRP, gemeente Tilburg of politie) als subjectieve cijfers (data verkregen via de Lemon bewonersenquête) zijn hierin opgenomen. De T-meter biedt veel meer mogelijkheden dan de wijktoets: indicatoren zijn vernieuwd en/of toegevoegd, meer nuance in scores is mogelijk, trends worden beter zichtbaar en de online beschikbaarheid wordt beter. Zowel professionals als burgers hebben online toegang tot de T-meter¹¹.

⁷ <https://vimeo.com/572964489/004e9c1140>

⁸ <https://www.uia-initiative.eu/en/news/discoverables-experiences-forward-monitoring-urban-innovation>

⁹ Vanuit ForwArt onderzoek heeft op 4 en 20 april 2023 overleg met onderzoekers van de gemeente Tilburg plaatsgevonden over het monitoren van gebiedsontwikkeling en de ontwikkeling van de T-meter. Op 11 april 2024 is de lancering van de T-meter bijgewoond.

¹⁰ <https://www.tilburg.nl/gemeente/stad-en-dorpen/en-dorpen/wijken/>

¹¹ Via: [Wijken - Gemeente Tilburg](#)

Door de makers is benadrukt dat de T-meter een instrument is waarvan de scores aanleiding zijn voor professionals om met bewoners in de buurt het gesprek aan te gaan. Als de buurt 'rood opkleurt', dan is er iets aan de hand waarover vervolgens met bewoners gesproken kan worden. Scores op de vastgestelde indicatoren vertellen niet het hele verhaal van de buurt. Dit besef is zeker aanwezig. Tegelijkertijd hoeft het ook niet zo te zijn dat wanneer de cijfers van bepaalde wijken of buurten 'uit het rood zijn', de problemen van mensen opgelost zijn. Ze hebben zich wellicht verspreid over andere buurten.

In het ontwikkelproces van de T-meter zijn de beperkingen van enquêtes erkent. De lage respons, zeker in een aantal wijken, baart zorgen. Want wat is dan de zeggingskracht van de cijfers? Enquêtes zijn daarom niet altijd een geschikte vorm om inzicht te verkrijgen in hoe de wijk ervoor staat en is het in gesprek gaan met inwoners van groot belang.

Ook is in het ontwikkelproces erkenning geweest voor het feit dat beleidsmakers bepalen welke vragen gesteld worden en welke indicatoren gebruikt worden. De vraag is of de uiteindelijk gegeven antwoorden overeenkomen met het beeld dat mensen zelf van de buurt hebben. Die zijn mogelijk door andere factoren bepaald dan in de T-meter terug te vinden zijn. Aanvullende methoden van monitoring, zoals ook hierboven beschreven, zijn nodig voor een volledig beeld.

Om onderzoek te laten bijdragen aan betere wijken, wordt ook landelijk gepleit niet alleen cijfers te verzamelen, maar ook in gesprek te gaan over deze cijfers.

'Cijfermatige data [...] verschaffen globaal inzicht in de ontwikkeling van aspecten van leefbaarheid en veiligheid; het is echter zaak om ook het juiste gesprek te voeren over dergelijke data, er de juiste vormen van [actie] onderzoek en verhalende methoden aan toe te voegen en daar de daadwerkelijke beleving en het [gepercipieerde] welzijn van bewoners in mee te nemen.'¹²

Boodschappen vanuit ForwArt

- Monitoring zou zich [ook] moeten richten op het begrijpen waaróm ontwikkelingen plaatsvinden en niet alleen op de uitkomsten.
- Voor een zo volledig mogelijk beeld van hoe het een buurt vergaat, is aandacht nodig voor tellen [enquêtes hebben hun beperking] en vertellen.
- Aan het voorkómen van de mogelijke aanwezigheid van onderzoeksmoeheid, kan het verkennen van een manier van onderzoek doen die mensen zelf ook iets oplevert, een belangrijke bijdrage leveren.
- Kunst en cultuur dragen bij aan gebiedsontwikkeling, aandacht voor de rol van kunst en cultuur in monitoring gebiedsontwikkeling is daarom op zijn plaats.
- De wijk beschouwen als ecosysteem heeft consequenties voor monitoring. Daarbij zijn twee zaken het overwegen waard:
 - Monitor ook hoe de kracht van [jonge] mensen zelf inzet is van wijkontwikkeling.
 - Wat vinden jongeren en bewoners van de buurt zélf belangrijk waaraan zij de ontwikkeling van de wijk zouden willen afmeten. Doorgaans bepalen beleidsmakers en professionals welke onderdelen belangrijk zijn om te monitoren en een waardevolle indicator zijn om te bepalen hoe de buurt ervoor staat. [Jonge] inwoners hebben daar wellicht andere ideeën over.

Referenties

McKnight, J. L., & Russell, C. [2018]. The four essential elements of an asset-based community development process. What is distinctive about asset-based community process. Chicago: DePaul University.

Omloo, J. [2015]. Doelgerichtheid bij onderzoek maakt blind voor 'onverwachte bijvangsten'. <https://www.socialevraagstukken.nl/doelgerichtheid-bij-onderzoek-maakt-blind-voor-onverwachte-bijvangsten/> [laatst geraadpleegd 17 april 2024]

Van Mierlo e.a. [2010]. Reflexieve monitoring in actie. Handvaten voor de monitoring van systeeminnovatieprojecten. Wageningen Universiteit en Vrije Universiteit Amsterdam.

Westhorp, G. [2014]. Realist Impact Evaluation, an introduction. Methodslab.

Websites

[Bestuurs Informatie Systeem gemeente Tilburg](#)

<https://www.tilburg.nl/gemeente/stad-en-dorpen/en-dorpen/wijken/>

<https://www.eur.nl/nieuws/strategieen-voor-het-bereiken-van-moeilijk-te-bereiken-groepen-gemeenschapsonderzoek>

<https://www.wijkwijzer.org/wp-content/uploads/2023/12/WijkWijzer-Onderzoeksagenda-Leefbaarheid-en-Veiligheid.pdf>

<https://www.forwart.nu/kennisbank/>